

CZAKÓ GÁBOR

Mcheta–Feldebrő, avagy a kaukázusi kapcsolat

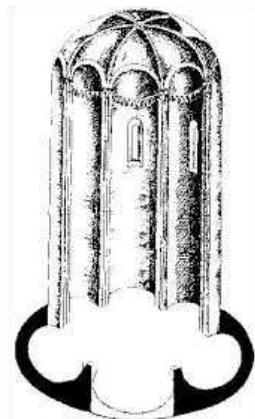
Kétségtelen adatok igazolják, hogy őseink – közjük értve a magyarul beszélő avarokat is, talán éppen Theophülaktosz Szimokattész álavarjait – ismerték a kereszténységet, sőt, sokan hitükként vallották.¹ Erről a Szarvasi tütártó vagy a Nagymácsédi kereszt is tanúskodik. Legkorábbi templomunk – közvetett adatok szerint – még Géza nagyfejedelem idején (970–997) épülhetett, aki Esztergomban „fogadta Szent Adalbert prágai püspököt, itt keresztelkedett meg, és innen irányította európai tekintélyű politikáját.”² Számos más forrás szerint Géza 974-ben a keresztiséget és az István nevet Sankt Gallen-i Szent Bruno kezéből vette föl.

A püspöki székhelyeken komolyabb épületeket emeltek. Ilyen lehetett az első pécsi székesegyház is, ami 1064-ben, Salamon királyunk harmadik koronázásakor leégett. A templomépítések Szent István közismert rendelete nyomán váltak országossá. Vidéken tíz falu emelt egy templomot. A templom a falvak közti határvonal találkozásánál állt, körülötte osztották föl a temetőt kellő számú részre. Az arányos és közös temetőhasználat máig tanulmányozható a Vas megyei Zsenye és Gyanógeregye közt félúton álló Szent Cecília – ottani szóval Szent Cicelle – templom kertjében.

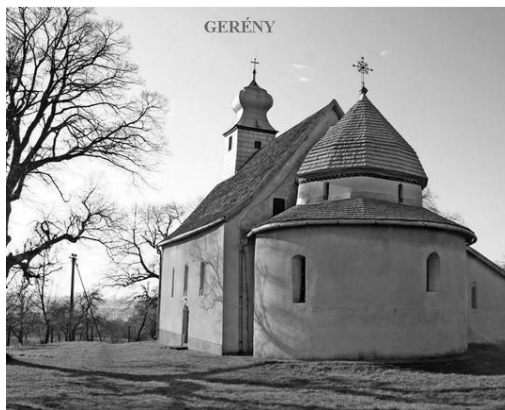
Az első templomok leginkább kör alakúak voltak, s lényegében az oltárt, a miséző papot és segítőt, meg a templom kegyurát fogadták be. A többiek, a jónép Isten ege alatt álldogált, térdepelt. Egészen biztos, hogy legalább négy kerektemplomunk a X–XI. században épült, és építőik – tágan fogalmazva – kaukázusi példákat követtek. Az idők folyamán a hívek szaporodtak, s a régi mellé egy új, nagyobb templomot emeltek. A kiszombori körtemplom kívülről kör alakú, belül karélyos. Mégpedig hatkarélyos. Igen hasonlatos hozzá a Karcsán (Zemplén vm.), Gerényiben (Ung vm.), valamint Kolozsmonostoron (Kolozs vm.) épült templom. Némelyik kutatóban fölmerült, hogy egyazon mester munkái. Vagy egy kőműves csoporté.

¹ Theophülaktosz Szimokattész 2012. *Világtörténelem*. Ford. Olajos Teréz. Balassi Kiadó, Bp.

² Prokopp Mária: III. Béla király esztergomi várkapolnája. In: *Magyar Szemle*, Új folyam XXIV/9–10. szám. (http://www.magjarszemle.hu/cikk/20151020_iii_bela_kiraly_esztergomi_varkapolnaja)

A kiszombori körtemplom metszetrajza

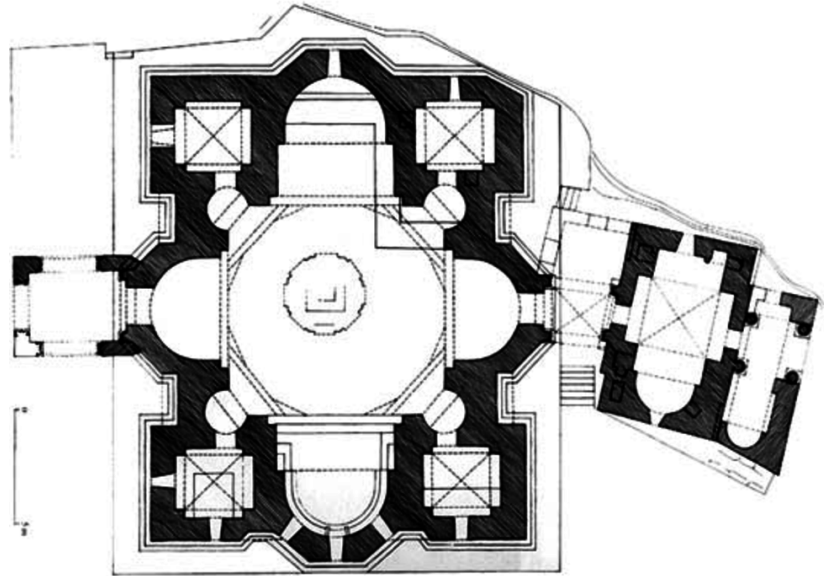
*A gerényi, belül hatkarélyos kerektemplom ma szentélyként szolgál.**

A honfoglalókkal érkezett kabar-kazár népcsoport, melyből föltehetően a palócok származtak, az Ipoly és a Sajó közt foglalt szállást magának. Gyaníthatóan a magyarok ún. kaukázusi ágából valók. Erejükre és tekintélyükre jellemző, hogy vezetőjük Aba Sámuel, Szent István sógora lehetett, harmadik királyunk. Feldebrőn készíttetett nemzetségének templomot, s önmagának temetkezési helyet. Szintén kaukázusi minta után, de ő eleve nagyobb templomot rakatott. Talán nem örmény, hanem inkább grúz példát követve. A kaukázusi magyar kapcsolatról lentebb lesz szó.

Kétségtelen, hogy Örményország a világ első Krisztus-követő állama, amely 301-ben vette föl a kereszténységet, IV. Tiridatész (298 k.–324 k.) idején. Grúzia nem sokkal maradt el: III. Mirian (284–361) 334-ben keresztény hitre tért, majd 337-ben államvallássá tette Grúziában.

Az ország már a Krisztus előtti időktől kezdve többször szakadt hercegségekre és részkirályságokra, majd egyesült, és újra bomlott. Az ókorban Mcheta is önálló államnak számított, majd a kereszténység fölvétele után megalkotta azt a templommintát, ami hamarosan mély hatást gyakorolt az egész térségre, sőt, mint látni fogjuk, hazánkba is eljutott.

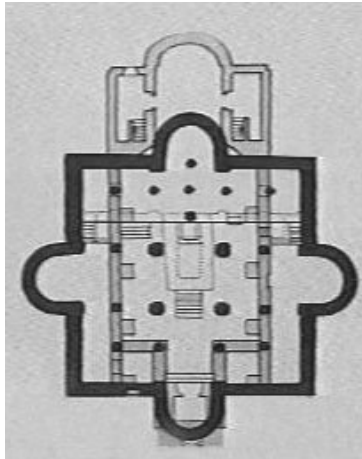
* Gerény ukránul Horjani, ma Ungvár része.

*Mcheta, koraközépkori grúz főváros Szent Kereszt templomának alaprajza
(585–605)
A VI. században épült istenháza a kaukázusi templomépítészet ősmintája*

A mchetai Szent Kereszt templom a mai állapotában.

*A feldebrői templom alaprajza
(XI. sz. eleje)
A sötét körvonal jelezte fal és
épület Aba Sámuel korában
készült.*

*Az eredeti, Aba Sámuel király által építtetett
templom modellje, ami a restaurálás során
végzett föltárás alapján készült. A mai temp-
lomban látható. A tárgy sutasága ellenére is
nyilvánvaló a két épület szerkezeti azonossága.
Persze nem ez a modell volt a mchetai Szent
Kereszt templom előképe, hanem fordítva.*

Szent István sógora, Aba Sámuel, a harmadik magyar király építtette még trónralépése előtt. Itt temették el 1044-ben.

A templom szemlátomást a kaukázusi templomépítészet szabályait és eszményeit követte a nyugat-európai helyett. A négyzetes torony falait áttörte egy egyenlő szárú, végeinél kerekített kereszt. A templom közepén álló tornyot így oszlopok tartották. A bővítés során az eredeti épület jó részét, köztük az oszlopokat és a tornyot lebontották, s egy hosszanti téglalap alakú főhajót alakítottak ki.

*

Miért követett kaukázusi mintákat *is* a korai magyar templomépítészet? Megint a császári történetíróhoz, Bíborbanszületett Konstantinhoz és adatközlőihöz, Bulcsú és Tormás hercegekhez kell fordulnunk. A *besenyők pedig, akiket korábban kangarnak neveztek (ugyanis ez a kangar név náluk a nemes származás és vitézség értelmében volt használatos), ezek hát a kazá-*

rok ellen háborút indítván és legyőzöttén, kénytelenek voltak saját földjüket elhagyni és a türkökére letelepedni. Amikor a türkök és az akkor kangarnak nevezett besenyők közt háború ütött ki, a türkök hadserege vereséget szenvedett és két részre szakadt. Az egyik rész kelet felé, Perzsia vidékén telepedett le, s ezeket a türkök régi nevén mostanáig szabartoi aszfaloinak hívják, a másik rész pedig vajdájukkal és vezériükkel, Levedivel nyugatra ment lakni, az Etelküüzü nevezetű helyekre, amely helyeken mostanában a besenyők népe lakik.

Tehát őseink egy szerencsétlen csata után kettészakadtak. Perzsia vidéke Észak-Kaukázust jelenti, annak is a folyók öntözte, legeltetésre alkalmas lankásabb területét. Tovább nem mehettek, mert a perzsák erősen őrizték a várakkal, falakkal védett Derbenti-kaput és környékét. A hegység bércei, szakadécai közt csak kisebb csoportok kelhettek át. Egész hadak málhákkal, állatokkal semmiképp.

A XIV. sz. végéig a Kuma folyó térségében valóban létezett Kumagyaria – arab ejtés szerint – Madzsar fővárossal. Kumagyaria és a Duna menti Magyarország közti kapcsolatot Bendefy László derítette föl részint a Vatikán Levéltárában, továbbá a helyszínen.³ Kapott is érte az orrára...

Konstantin azt is megörökítette, hogy a kazár alattvalók közül egy vagy több kazár vagy kabard csoport Árpád népéhez csatlakozott (l. Kazár, Kozárd, Kozármisleny, Kozárvár stb. helyneveinket és a kazár népviseletet. Hozzáértés híján a kazár és a palóc viselet eltéréseinek és hasonlóságainak elemzésébe nem bocsátkozom.) Hogy ők pontosan kik voltak, nem tudjuk. Az biztos, hogy a XI. század elején élükön Aba Sámuel állt, Szt. István sógora, harmadik királyunk (1041–1044). Az Abák birtokai a mai Nógrád megyétől a keleti határig nyúltak, és magukba foglalták a mai kazár és palóc vidékeket. A család tagjai házasságok, birtokcserék révén sokfelé elkerültek. Jeles emléküik a Pécsen 1984-ben föltárt rovásírásos középkori címerpajzsuk. Kézzel fogható bizonyítéka ez a rovás országos ismeretének és használatának. Sokat mond az is, hogy templomban maradt ránk.

*

Középkori magyarjaink bírhattak kazáriai, földrajzilag kaukázusi kapcsolatokkal, jelesül a XIV. sz. végéig fönnállt Kuma menti Magyarországgal, sőt, a Kaukázus gerincén túli Örményországgal és Grúziával is. Különösen föltehető ez az Abákról, a kazár-kabar törzs vezetőiről, akik számára természetes lehetett, hogy „hazai”, kaukázusi mestereket hozattak nemzeti templomuk építéséhez. Talán éppen ezeknek az iparosoknak és ivadékaik-

³ Bendefy László 1942 (1999). *A magyarság kaukázusi őshazája, Gyertyán országa*. Magyar Ház Kiadó, Bp.

Tanulmányok

nak, tanítványaiknak művészetét őrzi a feldebrői templom eredeti része, meg a kerektemplomok szépsége.

*

Sajnos, nem sokat tudunk e keleti szálak szövésének-bomlásának részleteiről, hiszen a hivatalos magyarságtudomány létük föltételezését is finnugorelles eretnekségnek minősíti. Ennélfogva a magánkutatások hitelességét mindmáig eleve elutasítja, még a kézzel fogható, olvasható vatikáni okiratokat is vagy népzene-kutatóink fölvételek ezreivel igazolt jelentéseit – Agócs Gergely, Juhász Zoltán, Sipos János és mások –, akik többszörösen bizonyították, hogy az Észak-Kaukázusban s annak előterében élő, ma török ajkú népek bizony magyar népdalokat énekelnek és muzsikálnak (Czakó–Juhász: *Beljebb a magyar észjárásba*, CzSimon Bt. Bp. 2010, kottákkal és hanglemezzel). Külön tanulmányt érdemelne, hogy beszélt nyelvüket miért cserélték le, s milyen nyomós ok miatt tartottak ki mégis zenei anyanyelvük mellett?

A Zichy-expedíció során Szentkatolnai Bálint Gábor megtanulta a kabard nyelvet és elkészítette a *Lexicon cabardico-hungarico-latinum* c. kabard-magyar-latin szótárát és *Kabard nyelvtanát* (Kolozsvár 1894, ill. 1900), mivel sok rokon vonást talált a kabard és a magyar között. Követői egyelőre nincsenek. Juhász Zoltán kutatása – nagy mennyiségű dallam számítógépes összevetése mindkét kultúrából – kiderítette, hogy a kabard népzene a magyar legközelebbi rokonai közé tartozik.

A legfrissebb: még fél esztendeje sincs, hogy M. Lezsák Gabriella régész vezette kis csoport bejárta a kaukázusi – a harmadik Magyarország fővárosa – Madzsar város romjait, s kiderítette, hogy három ilyen nevű hely akad a Kuma folyó völgyében. Ráadásul a kis expedíció az észak-kaukázusi térség múzeumaiban (!) számos honfoglaláskori tárgyat tanulmányozhatott! Még csak ki sem kellett ásni őket!

*

Tán e rövid ismertetésből is kiderül, hogy X–XI. századi eleink kapcsolatban álltak – Szabados György szavával – a harmadik Magyarországgal, a kaukázusival (*Magyar államalapítások a IX–XI. században*. Szegedi Középkorász Műhely, 2011). Erősen valószínű, hogy a feldebrői templom, meg bizonyára a hatkarélyos körtemplomaink építőmesterei is a kaukázusi keresztények közül jöttek. Semmi okunk föltételezni, hogy nem ottani magyarok voltak.

Ideje lenne félretenni bizonyos dogmákat és tárgyilagosan megvizsgálni a honfoglalás előtti-utáni időkbe nyúló kaukázusi magyar kapcsolatokat. Is.